

Evaluatie

Actieplan Bodem en Water Flevoland

**Actieplan
Bodem
& Water**

Aanpak ‘boeren leren van boeren’ sleutel tot succes

Het Actieplan Bodem en Water Flevoland (ABW) is de afgelopen jaren succesvol geweest in het verbinden van kennis en handelen bij agrarische ondernemers. Dit blijkt uit de onafhankelijke evaluatie van het programma waarin de sector via LTO Noord samen met de provincie Flevoland en waterschap Zuiderzeeland werkt aan duurzame landbouw, bodembeheer en waterkwaliteit. Met buurtgenoten werken ondernemers aan bodemkwaliteit en kiezen maatregelen om die te verbeteren. Deze ‘boeren leren van boeren’ aanpak is volgens de evaluatie voorwaarde voor en sleutel tot een groter bereik en effectiviteit van het programma.

De evaluatie had drie aandachtsvelden: **kennis en bewustwording, handelen en (de sturing op) het programma zelf**. Kennis, bewustwording en handelen hangen sterk samen en worden niet altijd in een strakke volgorde doorlopen. Handelen levert kennis en bewustwording op. Bewustwording vraagt om kennis.

“

Piet Boer: “In de afgelopen 6 jaar is veel inzicht, kennis en ervaring opgedaan. Het is nu belangrijk om dit actief en sectorbreed in te zetten om een noodzakelijke verbetering van de waterkwaliteit te realiseren.”

”

Aandachtsveld 1

Kennis en bewustwording

Er zijn veel activiteiten op het gebied van kennis en bewustwording ontplooid. De focus lag op bodemkwaliteit, waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid. In de loop van de zes jaar van de uitvoering van het ABW is de deelname aan de activiteiten met een factor 3 toegenomen. Het gaat hierbij om zowel boeren als ketenpartijen als mensen van het waterschap en de provincie. Bijna een derde van de actieve ondernemers heeft wel een keer ergens aan meegedaan. Zo namen namen 20% van de ondernemer deel aan erfemissiescan, 30% aan Bezem door de middenkast en ca. 15% elke keer aan de Kennisdag Bodem en Water. Daarmee zijn we er nog niet. De enquête laat ook zien dat een kwart van de boeren wel eens betrokken is geweest. De inzet op kennis en bewustwording heeft zichtbaar bijgedragen aan de investeringsbereidheid van de boeren (investerings in maatregelen (inclusief POP-middelen) waren bijna zes keer zo groot als de investeringen in kennis en bewustwording).

Beoordeling 'kennis en bewustwording'

Er is een goede ontwikkeling te zien van zowel het aantal activiteiten als het bereik van die activiteiten. De activiteiten waren gericht op de beoogde operationele doelen (verbeteren bodemkwaliteit, waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid). Bodemdaling kwam aan de orde op de kennisdagen.

Aandachtveld 2

Handelen

Veel activiteiten waren gericht op daadwerkelijk handelen. De meeste activiteiten waren gericht op het verbeteren van de bodemkwaliteit (en mede daardoor verbeteren van de waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid). Naast deze activiteiten waren enkele activiteiten specifiek gericht op waterkwaliteit en op bodemdaling. Als investeringen via POP meegenomen worden in het totaalbudget, dan gaat ca 85% van het budget naar het daadwerkelijk nemen van maatregelen, met name voor waterkwaliteit. Uit de evaluatie blijkt dat het ABW bijdraagt aan het benutten van POP-gelden. De precieze rol van het ABW is niet vast te stellen. De monitoring van (directe en indirecte) effecten van de maatregelen was te beperkt. Het ABW heeft hier aandacht aan besteed, maar deze aandacht heeft niet tot voldoende meetbaarheid van activiteiten geleid.

Beoordeling 'handelen'

Er is een goede ontwikkeling te zien van de activiteiten (toename met circa factor twintig van de jaarlijkse investeringen in maatregelen gedurende het ABW). De activiteiten waren gericht op de beoogde operationele doelen (verbeteren bodemkwaliteit, waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid) en in specifieke projecten bodemdaling.

“

Cora Smelik: “De provincie is onder de indruk van de inspirerende voorbeelden die nuttig zijn voor zowel de boer als de voor de samenleving. We willen samen met de sector sturing geven aan het vergroten van dit succes door het vinden van een goede balans tussen stimuleren en aanspreken.”

”

Leerpunten kennis - bewustwording - handelen

- Het is belangrijk om bij alle activiteiten kennisoverdracht-bewustwording én het bieden handelingsopties te combineren. Na een aantal jaren van vooral maatwerk kan nu aandacht gegeven worden aan businesscases voor succesvolle maatregelen, zodat deze door ondernemers, waterschap en provincie samen uitgerold kunnen worden.
- Praktijkkennis en -voorbeelden kunnen beter gevolgd (monitoring) en benut worden. Ondernemers nemen makkelijker andere ondernemers mee dan overheden dat kunnen. Ondernemers vervullen dan de rol van ambassadeur van het programma.
- De organisatie van kennis en bewustwording kan meer gericht worden op het delen van praktijkkennis en het bieden van onafhankelijk advies, dan op het invliegen van kennis van buiten. Hierbij kan het ABW gebiedsgericht en themagericht aansluiten op bestaande netwerken (zoals studieclubs, etc.). Het ABW kan de taak op zich nemen om landelijke activiteiten en instrumenten te vertalen naar de gebieden in Flevoland.
- De doelen van ondernemers, waterschap en provincie verschuiven. Klimaatadaptatie, bodemgezondheid en kringlooplandbouw worden belangrijker. Dit vraagt om met behoud van focus actuele thema's meer te betrekken. De actuele thema's spelen niet in alle gebieden op dezelfde manier. Daarom kunnen het beste vertegenwoordigers van de gebieden het betrekken van actuele thema's (mede) bepalen en vormgeven.

Aandachtsveld 3

(Sturing op) Programma ABW

De activiteiten waren gericht op de operationele doelen en zijn langs de afgesproken strategische principes uitgevoerd. De sturing is in overeenstemming met de afspraken hierover uitgevoerd. De participatie van provincie, waterschap en agrariërs was groot. De deelname van de ketenpartijen bleef achter bij de verwachting. Het bestuur heeft een verbreding gevraagd richting veehouderij (2015) en richting klimaatadaptatie en bodemgezondheid (2017). De veehouderij is inmiddels goed betrokken. De verbreding richting klimaatadaptatie en bodemgezondheid is nog niet gebeurd.

Leerpunten organisatie en sturing

- Er was sprake van een grote betrokkenheid van een deel van de boeren. De rol van het waterschap is in positieve zin veranderd. De nieuwe, meedenkende en meewerkende rol sluit goed aan op de mogelijkheden die de Omgevingswet biedt.
- De kracht van het programma zit in actiegerichte, bottom up benadering. De actiegerichtheid leidt tot een goede inzet en benutting van POP. De toegankelijkheid van POP voor kleinere projecten wordt als te beperkt ervaren. Er is behoefte aan onafhankelijk (door boeren betaald) advies op het boerenerf en het praktisch, actiegericht en bottom up bevorderen van leren. Verder is verbreden naar andere thema's nodig, maar het ABW moet nu wel focus blijven houden op inhoud en (de uitrol van) acties. Op maatregelniveau is het van belang om (zeker in het POP) breed en diep monitoren (0-situatie en verbetering vastleggen).
- Het werken met een onafhankelijke programmamanager werkt positief. Het is de verwachting dat de uitdagingen in het landelijke gebied steeds vaker een integrale aanpak vragen. Een bredere betrokkenheid van afdelingen binnen het waterschap en de provincie bij het ABW wordt dan belangrijk. Het is aan te bevelen om aan deze betrokkenheid te gaan werken.

“

Arnold Michielsen: “We moeten de afspraken specifiek maken met gebieden en/of teelten waar extra inspanningen nodig zijn. Bevestig ook dat velen het al goed doen!”

”

Conclusies en aanbevelingen

Het is noodzakelijk om het ABW (in aangepaste vorm) voort te zetten. Er zijn veel activiteiten slim en doelmatig uitgevoerd. Er is veel geïnvesteerd in samenwerking. Maar het moet wel anders. Bij voortzetting van het ABW is het van belang dat naast de algemene doelen er voor bodemkwaliteit, waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid (inclusief de interactie tussen bodem en water) concretere operationele doelen worden geformuleerd. Deze doelen moeten worden aangevuld met (zo concreet mogelijke) doelen voor klimaatadaptatie en kringlooplandbouw.

Verder bouwen

Op een aantal kenmerken van het ABW kan in het vervolg worden verder gebouwd. Het gaat dan om de brede rolinvulling van provincie en waterschap, de actiegerichte bottom up (vraag gestuurde) benadering, een onafhankelijk programmamanagement en de gehanteerde strategische principes (van kennis via bewustwording naar handelen; waterkwaliteit via bodemkwaliteit, vanuit koplopers actief verbreden, het initiatief van ondernemers centraal stellen en werken vanuit de contextuele omgeving van de boeren).

Bewustwording van de opgaven, kennis aanreiken aan boeren, zodat het bewustzijn verdiept en zij kennis kunnen omzetten in daden, is een logische lijn. In de praktijk hielp POP3-subsidie hen om die daden ook verrichten. Een gerichte inzet van financiële prikkels blijft ook voor het vervolg van het ABW belangrijk.

Vertrouwen

Wees zuinig op het vertrouwen en commitment, maak dat spannender (breder en voor bodem meer onderling verplichtend) en bouw verder aan gezamenlijke en meetbare realisatie van maatschappelijke doelen.

Wat moet anders?

► *'Van alle boeren'*

Als het programma zich meer op de boeren gaat richten die nog niet actief zijn, dan helpt het als het programma (nog meer dan nu al het geval is) 'van alle boeren' is. De boeren zorgen voor het volgen van welke maatregelen in Flevoland getroffen zijn/worden en het meten van de effecten. Zij vragen daarbij, waar nodig, hulp aan waterschap, provincie en kennisinstellingen en zorgen voor onafhankelijk advies op het boerenerf. Zij zorgen voor het gezamenlijk leren van de praktijkervaringen in bestaande en nieuwe netwerken, meer gekoppeld aan gebieden, thema's. Kennis en bewustwording koppelen zij altijd aan concrete handelingsopties en het kunnen nemen van besluiten daarover. De slagkracht van boeren is beperkt. Zij moeten daarom in dit alles blijvend actief en financieel ondersteund worden door waterschap en provincie. Het programma richt zich op deze wijze effectief op de 'win-win' van de samenwerking: die maatregelen treffen die voor zowel boer als samenleving goed zijn. Boer en samenleving dragen daaraan dan ieder hun steentje bij.

► *Kansen omgevingswet*

Met de komst van de Omgevingswet kunnen provincie, waterschap en boeren, met de gemeenten, ervoor zorgen dat het speelveld van boeren gelijk blijft. De ondernemers die willen ruimte geven om goed ondernemerschap te tonen en bij achterblijvers meer handhavend optreden. Maatregelen die kunnen en volgens alle partijen zouden moeten, maar bij achterblijvers toch niet gebeuren (zoals voorkomen van erfafspoeling, veiligstellen van oude chemicaliën, etc.), kunnen dan op termijn een meer randvoorwaardelijk of verplichtend karakter krijgen.

► *Bestuurlijke durf zichtbaar*

Overheden zijn verantwoordelijk voor het halen van afgesproken maatschappelijke doelen (waaronder de doelen van de KRW en Natura2000).

Zij kunnen die doelen alleen halen als de doelen realistisch zijn en niet leiden tot maatschappelijk onaanvaardbare effecten. Het goede gesprek hierover tussen de drie partijen van het ABW is belangrijk en kan leiden tot spanningen in de samenwerking. Toch is dat beter dan wanneer de overheden maatregelen afspreken buiten het ABW om en de boeren hiermee buiten het ABW om, worden geconfronteerd. Het elkaar de handen vasthouden in roerige tijden vraagt bestuurlijke durf en commitment. Het helpt alle partijen als de komende periode die bestuurlijke durf en het commitment zichtbaar blijft voor de achterban. Het is daarbij nodig dat het waterschap en de provincie de opgaven in het landelijke gebied in samenhang kunnen aanpakken.

Over de evaluatie

Het evaluatieproces stond onder leiding van ORG-ID als onafhankelijke evaluator. Het programmteam (PT) van het Actieprogramma Bodem en Water (ABW) van Flevoland heeft het ABW op een lerende manier geëvalueerd. Eerst heeft het PT feiten verzameld en overzichtelijk weergegeven in een feitenrelaas. De deelnemende partijen (provincie, waterschap en agrariërs) hebben los van elkaar de feiten op juistheid en relevantie gecheckt. Daarna hebben zij aan een ronde tafel met elkaar de feiten betekenis gegeven. De uitkomsten zijn in aparte overleggen en daarna in een gezamenlijk overleg besproken met bestuurders van LTO, waterschap en provincie. Parallel aan deze evaluatie is een enquête uitgevoerd bij circa 40 deelnemers.